

“Tăcerea nu e o soluție: Abuzul asupra vârstnicilor în Republica Moldova”

Sumar executiv al studiului

Tăcerea nu e o soluție: Abuzul asupra vârstnicilor în Republica Moldova

**Publicat de: HelpAge International și
Centrul de Cercetări Demografice al INCE, [Chișinău]
Cercetători: Olga Gagauz, dr.hab. în sociologie, Mariana
Buciuceanu-Vrabie dr. în sociologie
Editor: Tatiana Sorocan, HelpAge International, Director**

Publicat de Editura Sinectica-Com SRL
Tiraj: 60 exemplare

Fotografia de pe copertă: Ion Pascal, s. Pașcani
(com. Manta), r. Cahul
Fotograf: Dorin Goian

Acest document a fost elaborat cu suportul UNFPA, Fondul ONU pentru Populație în Republica Moldova. Conținutul acestui document este responsabilitatea exclusivă a HelpAge International și Centrului Național de Cercetări Demografice și nu prezintă în mod necesar punctul de vedere al UNFPA, al Organizației Națiunilor Unite sau oricare din organizațiile sale afiliate.

Copyright © HelpAge Internațional și Centrul de Cercetări Demografice 2015.

Această lucrare este sub licență internațională Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0, <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>.

Conținutul acestei publicații poate fi reprodus în scopuri necomerciale, fără permisiunea specială a deținătorului drepturilor de autor. În cazul reproducerii textului indicați sursa cu mențiunea HelpAge International și Centrul de Cercetări Demografice și rugăm să expediați o copie a textului reprodus sau adresa paginii web unde îl putem accesa.

HelpAge International ajută persoanele în etate să-și realizeze drepturile, să lupte împotriva discriminării și a sărăciei, pentru a duce un trai decent, sigur și sănătos.

Introducere

Prognozele demografice din Republica Moldova semnaleză despre creșterea vertiginoasă a numărului și proporției vârstnicilor în ansamblul populației, având implicații importante asupra diferitelor sectoare economice și sociale. Situația se complică prin faptul că în societate are loc înrădăcinarea percepțiilor negative cu privire la îmbătrânirea populației și bătrânețe, ceea ce face dificil nu doar includerea persoanelor în vârstă în diverse forme ale vieții sociale, dar prezintă și o amenințare din perspectiva consolidării solidarității între generații și integrării sociale.

Complexitatea fenomenului de violență și abuz impune evaluarea complexă a situației vârstnicilor ca grup social. Astfel, constatăm că actualitatea, importanța și noutatea lucrării prezente rezidă în: lipsa studiilor empirice directe în domeniu la nivel național până în prezent și nevoia de abordare a fenomenului abuzului față de vârstnici ca problemă socială complexă; necesitatea estimării prevalenței cazurilor de abuz, violență și discriminare față de vârstnici în țara noastră și explicarea cauzelor acestora; nevoia de configurare a politicilor de protecție și îngrijire socială, precum și securitate personală a vârstnicilor, și ajustarea acestora la provocările procesului de îmbătrânire a populației.

Metodologia cercetării

Scopul cercetării: analiza situației cu privire la respectarea drepturilor persoanelor vârstnice în cele mai principale domenii de activitate, abuzul și violența asupra acestora.

Studiul a fost realizat la nivel național, prin combinarea metodelor cantitative cu cele calitative, precum și cu multiple surse de informare/grupuri-țintă. Astfel, studiul integral cuprinde:

- **cercetarea cantitativă** cu utilizarea metodei anchetei sociologice pe bază de chestionar pe două eșantioane reprezentative la nivel național¹: pentru *persoanele în vârstă de 60 ani și mai mult* (1096 respondenți) și pentru *persoanele apte de muncă în vârstă cuprinsă între 20-55 ani* (500 respondenți). Cercetarea cantitativă a fost realizată în perioada 03-23 iulie 2014. Chestionarul aplicat celor două grupuri țintă a fost diferit, dar adaptat la obiectivele studiului integral, oferind posibilitatea comparării opiniilor, percepțiilor și atitudinilor subiecților vizavi de situația bătrânilor și problemele cu care se confruntă.

„Bătrânii sărmanii ascund lucrurile astea (violența, agresivitatea față de ei) fiindcă li-i rușine, căci sunt copiii lor pe care i-au crescut, și li-i frică...” (expert asistent social)

„Feciorul de 40 de ani și-a bătut mama fiindcă nu i-a dat bani ca să-și procure ceva de băut. El nu lucrează, bea, bătrânica, de 78 de ani, i-a spus că nu e bine ceea ce face, și a bătut-o.” (expert polițist)

	Total	Bărbați	Femei	Urban	Rural
Persoane în vârstă de 60 ani și peste	1096	360	736	455	641
Persoane cu vârstă 20-55 ani	500	169	331	242	258

¹ Eșantioanele au fost construite și validate pe baza datelor Biroului Național de Statistică. Selectarea gospodăriilor și persoanelor intervievate a fost aleatorie. Eroare de reprezentativitate constituie ±3% cu o probabilitate de 0,95. Studiul a inclus toate unitățile administrativ-teritoriale ale țării, inclusiv localitățile rurale și urbane. Datele au fost colectate prin intermediul interviului personalizat în limbile română sau rusă.

„Avem cazuri când bătrânii de frică nu merg acasă..., căci acolo sunt bătuți. Nu se duc acasă că se tem să nu-i omoare, au venit chiar la noi la centru vineți de bătaie...” (expert asistent social)

- **cercetarea calitativă** prin realizarea a 10 interviuri individuale aprofundate cu experții - reprezentanți ai organelor de protecție socială, specialiști din cadrul autorității publice locale, lucrători ai centrelor medicale și ai centrelor de zi pentru vârstnici ș.a. și a 3 discuții în focus grup cu persoane de vârstă pensionară (60 ani și peste) care locuiesc în propria gospodărie/locuință (a câte 10-13 participanți fiecare focus grup). Cercetarea calitativă a fost realizată în perioada 04-22 decembrie 2014 și s-a desfășurat în 6 unități administrativ teritoriale (Briceni, Sângerei, Hâncești, Nisporeni, Căușeni, Comrat) fiind cuprinse astfel zonele statistice Nord, Centru și Sud. Ținând cont de particularitățile grupului, au fost elaborate 2 ghiduri de interviu corelate cu chestionarele aplicate în cercetarea cantitativă în scopul continuității și aprofundării rezultatelor studiului complex.

În termenii studiului autohton ne axăm pe discriminarea directă și indirectă după criteriul de vârstă, ce indubitabil se evidențiază în sferele vieții sociale, percepții și conduite, precum și pe formele distincte de abuz cel mai des întâlnite față de persoanele în vârstă și care corespund cel mai mult realității țării noastre: *abuz fizic; abuz sexual; abuz psihologic; abuz financiar/material; neglijare; abandon.*

Rezultatele cercetării

În contextul îmbătrânirii rapide a populației abuzul și violența asupra persoanelor în vârstă generează mari îngrijorări privind faptul că frecvența, amploarea și complexitatea cazurilor de maltratare a persoanelor în vârstă, de asemenea, poate să crească. La nivel global, Organizația Mondială a Sănătății estimează că incidența cazurilor de abuz asupra vârstnicilor va fi în creștere, întrucât multe țări au o populație care îmbătrânește rapid, nevoile căreia nu vor putea fi satisfăcute la nivel corespunzător din cauza resurselor limitate.

Conform definiției preluate de toate organismele Națiunilor Unite, abuzul asupra vârstnicilor este *„un act singular sau repetat sau lipsa unei acțiuni adecvate care se petrece în cadrul oricărei relații unde există o premisă de încredere și grijă, care cauzează daune sau stres unei persoane în vârstă”*. Astfel, violența se definește în raport cu starea de bine din punct de vedere fizic, psihic și social: *„amenințarea sau utilizarea intenționată a forței fizice sau a puterii împotriva persoanei, din partea altei persoane, împotriva unui grup, sau a comunității, și care antrenează un risc crescut de a produce un traumatism, un deces, o daună psihologică, o dezvoltare anormală sau o privațiune”* (WHO, 2002).

Studiul sociologic realizat demonstrează că la nivelul percepției generale a populației, inclusiv tinere, adulte și vârstnice, se recunoaște prezența formelor de violență și abuz asupra persoanelor în vârstă și extinderea acestora în societatea noastră. Totodată însă, marcată de substratul cultural, extrem de sporadică este declararea publică a actelor de violență și abuz, fiind considerată ca ceva rușinos, ce poate provoca stigmatizare și dezaprobare socială.

Potrivit rezultatelor, mai mult de un sfert dintre vârstnicii intervievați (28,6%) s-au confruntat cu acte de violență și abuz

„Se întâmplă să-ți dea și câte un pumn... tot ai tăi, mai ales după ce mai bea un pahar cu vin.” (focus grup cu persoanele vârstnice, Briceni)

orientate împotriva sa. Din totalul respondenților care au fost victimizați, 2/3 le constituie femeile, proporție menținută în cazul fiecărei forme de violență din cele delimitate.

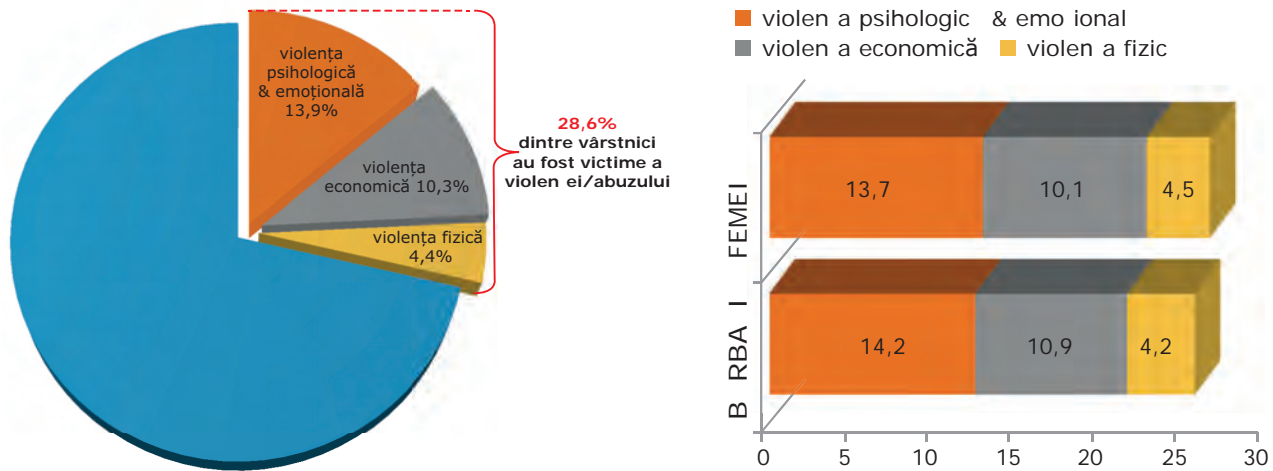

Fig. 1. Incidența actelor de violență și abuz asupra vârstnicilor (60 ani și peste), %

Una din cele mai răspândite forme a violenței asupra vârstnicilor este *violența psihologică și cea emoțională*, circa 14% denunțându-se subiecți ai cazurilor de umilință, rușinare, înjosire, insulte, ignorarea dorințelor și opiniilor, amenințarea cu izolarea și interzicerea contactului direct cu prietenii sau familia. După depășirea vârstei de 60 de ani, circa 11% au devenit victime ale abuzului economic, asociat cu furtul bunurilor materiale și financiare, deposedări forțate de bani, proprietate sau bunuri, înșelare (falsificarea semnăturii) ș.a., iar 4,4% - victime ale *violenței fizice*, manifestată sub diferite forme, precum îmbrânciri, loviri, bătăi. Mai dificil de depistat cazurile de abuz sexual asupra femeilor în vârstă, or semnalaarea acestora de către victime este mult mai redusă. Vârstnicii intervievați recunosc prezența sporadică a actelor de abuz sexual față de grupul social din care fac parte, fără a se declara victime ale acestora.

ABUZATORUL		VICTIMA
un alt membru al familiei sau o rudă (2/3 din cazuri)	nesupraveghere și neglijare	femeia (3/4 din cazuri) mediul rural (2/3 din cazuri)
locuiește împreună cu victima	deposedarea forțată /prin înșelăciune de bunurile materiale	vârsta mai înaintată (diferențe în funcție de abuzator) vдов() (2/3 din cazuri)
parazitism social: abuz de alcool; lipsa locului de muncă	sustragerea proprietății și alungarea forțată	locuiește în gospodăria cu copiii și/sau cu partenerul (soția/soțul) (2/3 din cazuri)
nivel de trai scăzut	abuz fizic (palmare, lovire, bătăi)	are copii (în cazul celor cu 2 și mai mulți copii incidența abuzului se arată mai mare)
	abuz emoțional și umilință	nivel de trai scăzut nivel scăzut de studii
	abandon	

Fig. 2. Particularități ale violenței față de vârstnici în familie

„Îi bat, îi ucid, chiar copiii proprii. Chiar în mahala avem așa caz, copilul își bate ambii părinți. Umblă cu furatul, bea, nu lucrează, că nu este de lucru. La sapă (la pământ) nu vrea să lucreze.” (focus grup cu persoanele vârstnice, Comrat)

„Cunosc o bătrânică care pe unde numai nu s-a mai ascuns, și pe scaun în parc a dormit nu o dată, îi era frică să se întoarcă acasă...că o bate... propria fiică își bate joc de ea..., ginerele nu lucrează, stă acasă, îi ia și pensia... și o bate”.
(focus grup cu persoanele vârstnice, Căușeni)

Remarcăm, ca o formă aparte în maltratarea vârstnicilor ce compilează deseori toate formele de abuz se delimitează *violența față de vârstnici în familie*. Potrivit rezultatelor, aceasta este un fenomen destul de răspândit în societatea noastră, or fiecare al patrulea dintre vârstnicii-victime intervievați (24,8%) au remarcat că agresorul a fost o persoană apropiată din familie. Mai mult, 1/3 dintre acești vârstnici erau agresați repetat atât din partea partenerului de viață, cât și din partea unui alt membru al familiei sau de rude.

Violența domestică preia diferite forme: nesupraveghere și neglijare; neadministrarea medicamentelor necesare și respectiv ignorarea suferinței și durerii severe; abuz emoțional și umilință; deposedarea forțată sau prin înșelăciune de bunurile materiale; sustragerea proprietății și alungarea forțată; abuzul fizic, prin aplicarea forței fizice (palmuire, lovire, bătaie), și chiar abandonul, ca urmare a migrației de muncă a copiilor.

Atentatele la securitatea personală, emoțională/psihologică și la integritatea fizică a bătrânilor parvin atât din partea membrilor familiei, de regulă în rezultatul consumului de alcool, cât și din afara acesteia. Se înregistrează frecvența înaltă (circa 35%) a actelor de abuz și violență ce vin din partea persoanelor străine/necunoscute vârstnicilor. Se consemnează că deseori vârstnicii sunt abuzați de către persoane din mediul imediat apropiat (familia) și din mediul cunoscut (vecinătatea). Astfel de cazuri au fost declarate de către 46,3% în cadrul anchetei sociologice și de o mare parte de participanți la discuții și interviuri. Mai mult de jumătate (53%) din vârstnici care s-au identificat ca victime nu au vrut să indice cine a fost agresorul.

O parte semnificativă (circa 17%) consideră în calitate de abuzator comunitatea și/sau autoritățile publice locale/centrale. Actori ai actelor de ignorare, neglijență, insultă sunt reprezentanții organelor de profil, lucrători medicali și asistenți sociali, șoferi ai transportului public ș.a. Mai nou, sunt cazurile în care băncile, prin reprezentanții acestora, deposedează prin înșelăciune, în special vârstnicii singuratici, de imobil, bunuri sau sursa de venit (pensia).

Deseori vârstnicii devin victime ale unui cumul de acte/conduite violente cu consecințe atât asupra integrității emoționale, cât și a celei fizice. Puțini dintre bătrâni reușesc să ceară ajutorul cuiva din frica de a fi blamați (38,3%) în comunitate și a lipsei de încredere față de organele de ordine și cele comunitare. În astfel de cazuri, fiecare al treilea s-a adresat la poliție, doar 1 din 5 au anunțat membrii familiei sau prietenii, și mai puțini (12,8%) au cerut ajutorul administrației publice locale.

Stereotipurile față de vârstnici, ce-i reprezintă ca oameni slabi, deseori ca o povară pentru societate, creează un teren fertil pentru maltratarea acestor persoane. Factorii determinanți ai abuzului și violenței asupra vârstnicilor sunt: vârsta, nivelul scăzut de trai, nivelul inferior de studii, capacitățile fizice funcționale deficitare, informarea extrem de scăzută, deseori traiul în comun cu rudele care manifestă parazitism social, toleranța personală alimentată de prejudecăți și stereotipuri, frica și rușinea de a fi lăsat într-un azil

ș.a. Nu se exclud nici cazurile când bătrânii, proprietari de anumite bunuri imobiliare, precum casă / apartament, cote/teren agricol, sunt deposedați prin înșelăciune și lăsați în voia sorții.

Vârstnicii care locuiesc singuri, indiferent dacă au sau nu copii, sunt mai vulnerabili în fața actelor de maltratare și violență (37,7% din totalul vârstnicilor-victimă), iar intensitatea abuzului fizic este mai mare comparativ cu vârstnicii care locuiesc cu partenerul și/ sau copiii sau alte rude. Totodată, și persoanele văduve, care au copii sau alte rude, sunt abuzate mai des, chiar și de la vârsta de 60-65 ani. Se atestă că în totalul persoanelor care s-au identificat ca victime vârstnicii-văduvi constituiau 56%, dintre ei marea majoritate aveau copii, iar circa 2/3 locuiau singure. Printre victime, o pondere înaltă obțin și vârstnicii care trăiesc în familii extinse, circa 32%, anume din partea persoanelor apropiate se înregistrează actele de abuz și violență.

Caracteristicile ale abuzatorului sunt: neangajarea în câmpul muncii și parazitismul social, abuzul de alcool, nivelul scăzut de studii. Totodată, traiul în comun cu abuzatorul devine un obstacol în plus în fața posibilității de a-l denunța, iar viciul ce impregnează comunitatea moldovenească favorizează extinderea tuturor formelor de abuz și violență a vârstnicilor.

Abuzul și violența asupra persoanelor vârstnice este multifactorială și are nevoie de strategii individuale de intervenție a unei echipe multidisciplinare. De multe ori acest fenomen nu se limitează doar la o singură formă, de exemplu, violența fizică este adesea însoțită de abuz psihologic, iar abuzul financiar poate fi deseori însoțit de neglijare sau abuz fizic.

Acțiuni prioritare de combatere a abuzului și violenței asupra persoanelor vârstnice:

- promovarea atitudinii pozitive față de vârstnici, definindu-i ca parte activă a populației care concentrează o proporție semnificativă a potențialului socio-economic și cultural;
- promovarea valorilor familiale și a solidarității dintre generații prin intermediul mass-mediei, școlilor, organizațiilor non-guvernamentale, bisericilor și altor actori sociali;
- stimularea participării persoanelor vârstnice la viața socială și prelungirea îmbătrânirii active (centre de consiliere, dezvoltarea de programe, locuri de muncă pentru vârstnici);
- crearea grupurilor de lucru la nivel local din rândul persoanelor vârstnice care să se implice în luarea deciziilor privind problemele comunității și dezvoltarea programelor speciale pentru implicarea vârstnicilor în activitatea de voluntariat;
- creșterea gradului de informare a vârstnicilor cu privire la drepturile lor, sporirea gradului de protecție și asistență juridică a acestora;
- promovarea egalității de gen și a echității sociale prin încurajarea aplicării mecanismelor incluziunii sociale în rândul persoanelor vârstnice.

„Am avut o bătrânică, avea patru fete și nepoate avea. ... A vândut casa pe neașteptate și a plecat la una din fete. Fata, având nevoie de bani, s-a folosit vreo 3-4 ani și pe urmă a rămas pe drumuri bătrâna, ginerele foarte tare o obijduia. A ajuns la casa de bătrâni, ... nimeni nu a venit s-o mai vadă...” (focus grup cu persoanele vârstnice, Briceni)

„Acum, chiar băncile fac diverse contracte și se folosesc de ei că-s bătrâni și le impun procente și iată a rămas fără casă bătrâna...” (focus grup cu persoanele vârstnice, Nisporeni)

„Voluntarii previn violența și abuzul asupra vârstnicilor”

În grupul de voluntari, spune Claudia Cârjă, voluntară și director al Clubului de femei „Comunitate” din s. Carabetovca, r. Basarabeasca, avem la moment 20 persoane, toate femei, din care 15 sunt în vârstă. A fost pentru prima dată să aflăm de abordarea problemei abuzului asupra vârstnicilor atunci când am acceptat să lucrăm împreună cu organizația HelpAge International la un proiect ce vizează acest fenomen.

La început bătrânii nu doreau să vorbească despre problemele din interiorul familiei lor, spune Claudia Cârjă, dar lucrând cu ei și în alte proiecte, au început să se destăinuie câte puțin că „uite mă mai bruschează nepotul”, „mă impune feciorul să-i fac moștenire pe casă” și multe altele. Acum, pe parcursul a doi ani de activitate, pot spune cu bucurie că viața fiecărui bătrân care s-a adresat la noi s-a îmbunătățit câtuși de puțin.

Îmi amintesc de cazul unei doamne de 73 ani, care are și deficiențe de vedere. S-a întâmplat că ginerele și fiul s-au îmbătat și după o ceartă banală au sărit la bătaie la femeie. Timp de trei săptămâni tot clocoteau certurile cu cuvinte necenzurate, îmbrânceli și lovituri. Neștiind ce să facă, fiica femeii a apelat după ajutor la mine și la voluntari, iar noi am sunat la oficiul de poliție din Basarabeasca. Grupa operativă a sosit imediat la fața locului și ca urmare, agresorii au fost calmați și amendați. La moment situația este pașnică, femeia ne-a spus că fiul și ginerele o mai ajută la treburile casnice, fac focul, mai fac cumpărături. Deși situația este liniștită, sperăm că și sufletul femeii este la fel de împăcat, dar...

**HelpAge
International**

age helps

HelpAge International, Moldova

Str. Bănulescu-Bodoni 57/1
Oficiile 429, 431 și 433
Chișinău, MD-2005
Republica Moldova
Tel: +373 22 225098
Fax: +373 22 224672
Email: tatiana.sorocan@helpage.org
Web: www.helpage.org

HelpAge International UK

3rd Floor, Tavis House 1-6
Tavistock Square,
London, WC1H 9NA, UK
PO Box 70156, London WC1A 9GB, U
Tel: +44 (0)20 7278 7778
Fax: +44 (0)20 7713 7993
Email: info@helpage.org
Web: www.helpage.org